

De avifauna van Cromstrijen IV

G.L. OUWENEEL

Het in 1970 gestarte vierjaarlijkse onderzoek naar de broedavifauna van het ten oosten van Numansdorp gelegen buitendijkse deel van de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen, werd ook in 1982 voortgezet. Waren als gevolg van de sluiting van het Haringvliet in november 1970 de veranderingen die zich tussen zomer 1970 en 1974 langs de oever van het Hollands Diep voltrokken ingrijpend, tussen 1974 en 1978 verliep het proces al veel geleidelijker. Tussen 1978 en 1982, de vierde onderzoeksperiode, werden zowel de directe gevolgen van de afsluiting (met name de voortschrijdende oeverafkalving) als die van het feit dat de mens vaste voet krijgt op de buitendijkse gronden, mogelijk gemaakt door het uitbannen van de getijden, steeds duidelijker. Op de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen kwam de annexatie van het buitendijkse gebied tot uiting door de bouw van recreatiewoningen op het westelijk deel van het studiegebied en door het inscharen van vee op de Hogezaandse Gorzen.

De zes kilometer buiten de hoofdwaterkering gelegen oeverstrook werd in de zomer van 1982 opnieuw kwalitatief en kwantitatief op broedvogels geïnventariseerd. Allereerst een beschrijving van de veranderingen die zich sinds 1978 in deze strook hebben voltrokken. De voor het laatst in 1967 gekapte wilgen van de griend die het studieterrein in het oosten begrenst zijn inmiddels hoog doorgeschoten. Veel bomen zijn ontworteld of hebben halverwege gebroken stammen. Deze situatie, waarbij gevoegd de zich welig ontwikkelende ondergroei, levert een keur aan nestelgelegenheid op voor een steeds breder scala vogelsoorten. Indien één van de kudden Charolaisrunderen op de achterliggende dijk is ingeschaard, kunnen de dieren vrij de griend binnengaan. Zulks gebeurt ook, zij het dat de overal liggende, door ondergroei verborgen stammen, de Charolais steeds meer beletten te penetreren. Gedurende de inventarisatieperiode voorjaar 1982 weidden de runderen elders

zodat, zoals in 1978, geen veepad door de griend leidden. Door afkalving is de voorheen vóór de griend liggende oeverstrook geslonken tot een nog slechts luttel meters brede reep, terwijl op een tweetal plaatsen het Hollands Diep over een grote lengte het geboomte heeft bereikt en de eerste rijen wilgen in het water zijn getuimeld. Tussen de lage, de griend aan de landzijde begrenzende kade en de hoofdwaterkering ligt de Buttervlietpolder, een landbouwkavel waarop zomer 1982 maïs stond. Over een lengte van 750 meter markeert een oude, door wind en granaatvuur (W.O. II) geteisterde peppelrij hier de hoofdwaterkering, nestplaats biedend aan Grote bonte specht, Holenduif en Spreeuw. Dan westwaarts gaande komen we bij het Weetje van de Koning, een door een lage kade omringd beweide graslandpoldertje. Vervolgens een ongeveer negen hectare metend, geheel verruigd perceeltje voormalig rietland. Riet is er nauwelijks meer te vinden. Met een verspreide wilgenopslag en dichte struwelen van o.a. Wilgenroosje en Engelwortel kan dit perceeltje model staan voor de huidige vegetatiegemeenschap van de voormalige rietlanden langs het Hollands Diep-Haringvliet. Het traject tot de Hogezaandse Haven vervolgend passeren we een langgerekt, ruim 22 ha metend buitendijks grasland. De in omvang toenemende kudde Charolaisrunderen weet de vegetatie steeds korter te houden. Van de distelexplosie in de eerste jaren na de afsluiting valt weinig meer te merken. In de zomer van 1981 werd voor het eerst een deel van dit perceel gemaaid. Tijdens de inventarisatieperiode voorjaar 1982 werd het traject tussen het Weetje van de Koning en de Hogezaandse Haven niet beweide en noteerde ik er, voor het eerst, Echte koekoeksbloemen (*Lychnis flos-cuculi*). Minder florissant verliep het met de gemengde wilgen- en peppelaanplant bij de Hogezaandse Haven. Watermerkziekte tastte de wilgen aan; in de winter van 1982 werden ze gerooid.

Fig. 1. Eerstejaars Bruine kiekendief op Cromstrijen.

Als gevolg van oeverafkalving steekt de westelijke reep Hogezaandse Gorzen, gelegen tussen de haven en de eendenkooi, nog slechts maximaal enkele tientallen meters uit de hoofdwaterring. Ook deze strook wordt door de Charolais beweide, inclusief een voor vogels aantrekkelijke, nabij de haven gelegen, oude slikkige ontgronding. De grens tussen de open grasgorzen en de eigenlijke eendenkooi wordt gevormd door een systeem van hoog doorgeschoten wilgensingels, waarbij de tussenliggende open ruimten deels beweide, deels onbeweide zijn. Wind en water hebben sinds 1978 duidelijk verder op de kooi ingewerkt. De oude kooi structuur is aan het verdwijnen. Het kooibos is een mengeling van liggende en half ontwortelde stammen — voor vogels overigens een biotoop met legio mogelijkheden. Maar het geheel verdwijnt meter na meter in het water. Nog steeds bijzonder rijk is het aan de monding van de Schuringse Haven grenzende, meest oostelijke deel van de Oosterse Slobbegorzen. Buiten het.

Fig. 2. Jonge Bosuilen; in 1982 niet gesignaleerd.

Fig. 3. Liggende en half-ontwortelde stammen in het kooibos.

kooibos rond de voormalige getijdenpijp, bestaat dit ongeveer tien hectare metende terrein, gerekend vanaf de kade tot het Hollands Diep, uit een dichtbegroeide moerassige laagte, een lange wilgensingel en een hoogliggende ruigte van Wilgenroosje, Engelwortel en Brandnetel met aan de waterzijde een rietkraag.

De westelijke begrenzing van het studieterrein wordt gevormd door de Oosterse Bekade Gorzen, een door een lage kade van het Hollands Diep gescheiden landbouwpolder, met in de zomer van 1982 gepote aardappelen. Ten opzichte van 1978 veranderde de situatie hier nauwelijks. De lage kade is aan de Hollands Diepzijde verhard, zodat oeverafkalving niet optreedt. In het oosten van de Oostelijke Bekade Gorzen ligt een schaars begroeid gronddepot met oneffen maai-veld, waarop in de zomer van 1982 o.a. het enige paartje Veldleeuweriken uit het studiegebied broedde. Positief is dat de resterende Knotwilgen die de hoofdwaterkering markeren, winter 1982 konden worden geknot. Evenals in 1978 werd het grotendeels tussen 1974 en 1978 gerealiseerde tweede-woningenpark op het Numansgors niet onderzocht. In 1970 en 1974 behoorde dit poldertje wel tot het studiegebied. Zomer 1982 bracht overigens in dit plan tenminste één paartje Zwarte roodstaartjes jongen groot.

De broedvogels

Net als de eerdere inventarisaties, leverde ook het onderzoek van 1982 weer enkele verrassingen op. Enige kanttekeningen bij tabel I. Na de overigens niet zo ernstige verliezen na de winter van 1978-'79, was de Blauwe reigerkolonie in de eendenkooi weer spoedig op niveau. Het ziet er naar uit dat de vestiging met 80-100 paar op het maximum zit. Steeds meer door de nesten topzwaar wordende wilgen tuimelen om, met als gevolg dat de kolonie langzaam in oostelijke richting opschuift. Niet zo lang kan het meer duren eer de oostgrens van het kooibos is bereikt. Voor het bepalen van de aantallen eenden werden mede de gezelschapjes mannetjes op de Hogeandse Gorzen in het resultaat betrokken. Nieuw was de Wintertaling, terwijl de spectaculaire groei bij de Krakeend wat tot staan lijkt te komen. Dit geldt niet voor de Kuifeend die ook hier vaste voet in poldersloten heeft gekregen. Boomvalken broeden op steeds wisselende plaatsen jaarlijks op Cromstrijen, zodat het min of meer toevallig is dat zomer 1982 beide nesten binnen het studiegebied lagen — in de eendenkooi en in de griend. Voor de gestage afname van de Torenvalk is geen verklaring voorhanden. Teleurstellend is ook dat de door de beweiding steeds graziger wordende Hogeandse Gor-

Grootallen broedparen.

	1970	1974	1978	1982	Vlaamse vliegervier- tel	1986	1990	1994	2000
Fuut	—	—	1	2	Gekraagde roodstaart	8	9	6	10
Blauwe reiger	9	65	90	83	Roodborstje	—	2	2	4
Wilde eend	95	50-60	79	50	Blauwborstje	—	—	—	2
Wintertaling	—	—	—	1	Grote karekiet	2	3	—	—
Zomertaling	1	—	—	—	Kleine karekiet	32	10	8	11
Krakeend	—	—	7	8	Bosrietzanger	19	41	28	39
Slobeend	11	5-10	7	7	Rietzanger	16	5	—	—
Kuifeend	—	—	3	11	Spotvogel	11	10	4	5
Tafeleend	—	—	1	—	Zwartkop	—	5	6	8
Bergeend	3	3	4	3	Tuinfluitier	21	14	13	16
Bruine kiekendief	(1)	1	2	3	Grasmus	13	15	12	4
Boomvalk	—	—	—	2	Pitis	32	43	38	31
Torenvalk	4	3	2	1	Eijftjaf	11	11	14	7
Patrijs	2	1	2	—	Grauwe vliegendvanger	2	1	1	1
Waterral	6(?)	2-4	—	—	Koolmees	12	10-15	6	13
Waterhoen	12	5-10	8	—	Pimpelmee	12	10-15	7	10
Meerkoet	4	20-30	18	15	Matkopmee	5	3	2	—
Scholekster	6	2	4	7	Boomkruiper	5	—	—	—
Kievit	15	8	15	14	Rietgors	21	23	9	10
Kleine plevier	—	1	—	2	Groening	5	—	—	1
Grutto	1	2	1	1	Putter	—	—	—	1
Tureluur	1	1	1	2	Gekneue	11	—	—	—
Holenduif	—	1	3	7	Wink	—	4	2	6
Houtduif	30	40-60	40	40	Hegkingmus	49	22	23	8
Tortelduif	4	3	2	4	Zanpreeuw	31	35	17	26
Turkse tortel	—	—	1	—	Mewielewaal	3	6	1	2
Bosuif	1	—	—	—	Gekzwarte kraai	4	4	6	3
Ransuif	4	3	—	—	Rokster	—	—	2	1
Steenuif	—	—	(1)	—	Blavlaamse gaai	—	1	—	3
Grote bonte specht	3	5	3	2	Gro	—	—	—	—
Veldleeuwrik	6	6	1	1	Klei	—	—	—	—
Boerenwaluw	2	2	4	6	Bos	—	—	—	—
Oeverwaluw	—	—	—	52	Riet	—	—	—	—
Graspieper	11	2	1	1	Spoo	—	—	—	—
Witte kwikstaart	3	3	2	1	Zwa	—	—	—	—
					Tuin	—	—	—	—
					Gra	—	—	—	—
					Pitis	—	—	—	—

Tabel 2. Waarnemingen van roofvogels op Cromstrijen in 1981: aantallen exemplaren.

	jan.	febr.	mrt.	apr.	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.
Buizerd	4	14	4	2	4	—	1	7	8	8	19	34
Sperwer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	6
Havik	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeearend	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wespendief	—	—	—	—	—	2	—	3	—	—	—	—
Bruine kiekendief	—	1	—	—	10	7	4	15	7	—	—	1
Blauwe kiekendief	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Visarend	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Slechtvalk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Boomvalk	—	—	—	—	—	1	4	6	3	—	—	—
Torenvalk	1	4	5	2	4	3	5	5	9	9	3	5
Aantal excursies	1	3	2	1	4	3	2	5	3	2	3	5

zen nog steeds niet meer Grutto's en Tureluurs als broedvogels aantrekken. Het in 1973 door Staatsbosbeheer ontvouwde, en door de bedrijfsleiding van Cromstrijen aanvaarde beheersplan van de gorzen, mikte o.a. op deze soorten. Kleine plevieren broedden in 1982 succesvol in de veeklijn bij de Hogezeandse Haven en op het gronddepot.

Met de uilen was het droevig gesteld. In 1980 en 1981 bracht in de eendenkooi een paartje Bosuilen jongen groot; in 1982 vielen geen Bosuilen meer te bespeuren. Niet ver buiten het studiegebied was een paartje Steenuilen aanwezig. Veldleeuwerik en Graspieper wisten hun minimumbezetting van 1978 te behouden. Onverklaarbaar is de afname van de Grote bonte specht; met het op hoogte komen van kooibos en griend zou men mogen verwachten dat de soort zich meer nestelgelegenheid zou weten te verschaffen: de indruk bestond dat de Gekraagde roodstaart deze situatie wel wist uit te buiten. Laat in juni 1979 vestigden zich enkele paartjes Oeverzwaluwen in een hoge wal bij de monding van de Hogezeandse Haven. De kolonie groeide tot 238 paar zomer 1981, maar eind juni lieten de vogels de zaak massaal in de steek. Of de zwemaktiviteiten van de Schuringse jeugd in het haventje debet waren aan deze ontwikkeling werd niet duidelijk. In de zomer van 1982 was er een bescheiden terugkeer.

Verheugend is, dat de Gele kwikstaart zich wel thuis lijkt te gaan voelen op de beweidde Hogezeandse Gorzen; een toename van 260% in vier jaar van deze soort is een score waarop niet veel terreinen in Nederland zullen bogen. Na de winter 1978-79 was het Winterkoninkje vrijwel verdwenen. Hoewel nog niet geheel op sterkte, was het herstel spectaculair. Vermeldenswaard is het

broeden van de Grote lijster op enkele honderden meters buiten het studieterrein en al even verheugend was het broeden van twee paartjes Blauwborstjes in het verruigde gors achter de getijdenpijp. Voor het gebied van Cromstrijen zijn als broedvogel beide soorten nieuw. Met uitzondering van de Grasmus bleef de bezetting van de verschillende soorten insektenetertjes goed op niveau. De afnemende tendens die het overigens nog steeds respectabele aantal paren Bosrietzangers de laatste jaren vertoonde, boog zomer 1982 om. Achter de getijdenpijp was er een dichtheid van 2,5 paar per ha en op de 10 ha verruigd rietgors oostelijk van de Hogezeandse Gorzen, 2 paar Bosrietzangers per ha. Juist buiten het onderzochte gebied hielden zich nog 2 paar Grauwe vliegenvangers op. Tot slot zij gewezen op het verdwijnen van de Matkopmees en de afname bij de Ringmus.

De niet-broedvogels

In zijn algemeenheid verschilt de situatie niet veel van zoals deze beschreven kon worden in 1978: afgezien van incidenteel min of meer bijzondere soorten, vallen de waarnemingen van de doortrekkers en wintergasten binnen een voorspelbaar kader. Bij wat lagere waterstanden verschijnen er nog wel gezelschapjes Ruiters en Kemphanen op het slik alsmede maximaal enkele tientallen Wintertalingen. Vóór de Hogezeandse Gorzen zijn ook nog steeds, in wisselende aantallen, Eidereenden te zien. Het aantal op Cromstrijen pleisterende Grauwe ganzen neemt de laatste jaren af. Najaar 1978 waren er maximaal 6000 op 19-11, najaar 1979 4300 op 11-11, najaar 1980 5125 op 16-11 en 1981 3250 op 17-10. Bekend is dat de Noordwesteuropese populatie van de Grauwe gans wat geslonken is.

in de duubelpep-

mopwaarts trek-

te sterns in het... minder dan 10% onvolwassen exemplaren. Op 9-5-1981 waren er minder dan 10, maar wel 30 Zwarte sterns. Het strookje gors waarop traditioneel Bokjes pleisterden is door afkalving verdwenen en daarmee ook de Bokjes. Opzien maakte het nieuws dat binnen anderhalf jaar de IJsvogels zich hadden doodgevlagen tegen de hoge vensters van het in het kader van een silverkaveling op kop van de Schuringse Haven nieuw gebouwd gemaal. Op verzoek van vogelbescherming zegde het desbetreffende waterschap toe de vensters van gordijnen te voorzien. Weinig bijzonderheden kwamen gedurende de inventarisatieperiode 1982 voor de ornithologen: op 24-4 was er een Roodkeelduiker op het Hollands Diep en op 23-5 2 Lepelaars op de Hoge Zandse Gorzen. Op 5-7 joegen wij uit in het water getuimelde wilgen van de griend een onvolwassen Kwak op.

toekomst

Uit het verleden valt over de toekomst niets te melden. De overafkalving gaat door. Door het gebied gesloten te houden voor het publiek heeft de beheersleiding zodanige voorwaarden weten te bedenken dat soorten als Bruine kiekendief en Roodkeelduiker kunnen broeden, dat er een florissante roofterkolonie bestaat en dat ruimte- en rustvriendende roofvogelsoorten als Zeearend, Visarend en Slechtvalk het terrein als verblijfplaats kiezen. En, zoals bij het slot van het rapport van 1978 reeds vermeld, gaf CRM er blijk van deze waarden te erkennen door de Hoge Zandse Gorzen aan te wijzen als beschermd natuurgebied. Om te voorkomen dat nog in deze eeuw, als de Hoge Zandse Gorzen niet meer bestaan, het spijt opgebiecht moet worden dat in dertig jaar een rijk natuurgebied verdwenen is zonder dat er een vinger uitgestoken werd voor het behoud ervan kan niet langer worden getalmd. Het zou CRM sieren om ook van haar zijde bijdrage uit te oefenen op het Waterschap om zijn

duiken uitvoerend op de Blauwe Kiekendieven, die echter het terrein niet prijsgaven. Het was een spektakel en een prima afscheid van het vogeljaar 1981. De Slechtvalk kwam overigens ook in januari 1982 regelmatig in de dubbelpeppel overnachten.

Boven het Hollands Diep stroomopwaarts trek- kende Dwergmeeuwen en Zwarte sterns in de tegemaag- pel overnachten.

Boven het Hollands Diep stroom- kende Dwergmeeuwen en Zwa-

Fig. 4. De kooiplas, gezien vanuit de voormalige pijp.

Als bij de vorige rapporten zijn de roofvogel- waarnemingen in het gebied ondergebracht in een tabel. In 1981 misten wij Rode wouw, Ruig- pootbuizerd en Smelleken. Op 25-12 werd door de jachtopziener wel een Rode wouw in het ter- rein gezien. Buizerds zijn het gehele jaar door op Cromstrijen aanwezig. In de toekomst lijkt broeden niet uitgesloten. Hoewel niet iedere winter, blijven Zeearenden het gebied inciden- teel, of voor langere tijd aandoen. Nieuw was op 22-2-1981 een Havik, een volwassen wijfje met prooi. En al even spectaculair was op 31-12-1981 de Slechtvalk. Dit bijzonder grote en lichte exemplaar rustte in de namiddag in de tweeling- peppel aan de rand van het Weetje van de Kon- ning. Toen een wijfje van de Blauwe kiekendief met prooi verscheen, vloog de Slechtvalk er op af en begon haar te attaqueren. Ze verloor de prooi. Toen verscheen plots ook een man Blau- we kiekendief op het toneel. Rond de het weetje belendende wilgensingel draaiden de drie roof- vogels om elkaar heen, de Slechtvalk felle, korte

Fig. 5. Hogeandse Gorzen, westzijde.

kortzichtige en dogmatische standpunt inzake de oeverafkalving, waartegen momenteel niets

ondernomen wordt om te buigen. Inmiddels zijn al twaalf jaren verlopen . . .

Literatuur

- Berg, A. van der en J. van der Neut, 1981. Broedvogelinventarisatie in Haringvliet-Hollands Diep-Krammer. Rapport Consultantschap Natuurbehoud Zuid-Holland Staatsbosbeheer.
- Brouwer, H. en R. Daalder, 1982. Achteruitgang en herstel van Winterkoning in deel van Amsterdamse Bos na winter 1978-1979. Het Vogeljaar 30: 57-62.
- Ouweneel, G.L., 1978. De avifauna van Cromstrijen III. De Levende Natuur 81: 145-153.
- Ouweneel, G.L., 1978. Eidereenden *Somateria mollissima* op het Hollands Diep. Limosa 51: 167-168.
- Ouweneel, G.L., 1981. Het einde van een eendenkooi. Vogels 1: 8-11.
- Ouweneel, G.L., 1982. Oeverafkalving bedreigt vogelgebieden aan Hollands Diep-Haringvliet. Het Vogeljaar 30: 99.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en Broedvogels. Tilburg.